NİZAMİYE
AKADEMİ

İstanbul 2022

NİZAMİYE AKADEMİ
Fıkıh Serisi: 13
yayin@semerkand.com
ISBN: 978-605-70579-9-0

Yazar : Dr. Süleyman Taş
Editör : Doç. Dr. Hüseyin Okur
İmla Tashihi : Fatih Çelik
Mehmet Günyüzlü
Kapak : Fatih Aydın
İç Düzen : M. Vehbi Ümit
Baskı : Sistem Matbaacılık
Davutpaşa Cad.
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa/İstanbul
Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687
(yaygın dağıtım)

Şubat 2022, İstanbul
1. Baskı

© Bu eserin tüm yayın hakları
Semerkand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.'ye aittir.

GENEL DAĞITIM

POZİTİF DAĞITIM
TÜRKİYE: Eyüpsultan Mah. Esma Sokak No. 3 Samandıra-Sancaktepe-İstanbul
Tel: 0216 564 26 26 **Fax:** 0216 564 26 36 online satış: www.semerkandkitap.com

EROL MEDİEN
AVRUPA EROL Medien GmbH Kölner Str. 256 51149 Köln
Tel: 02203/369490 **Fax:** 02203/3694910 www.semerkandonline.de

FERÂİZ

İslâm Miras Hukuku

Dr. Süleyman TAŞ

NİZAMİYE
AKADEMİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz 11

Giriş 15

FERÂİZ İLMİ 17

Ferâiz İlminin Teşekkülü 18

Ferâiz İlminin Önemi 19

İslâm Miras Hukukunun Tarihçesi 20

Miras Âyetleri 23

Tereke 30

Tereke Üzerindeki Haklar 32

Mirasın Sebepleri 39

Mirasın Rükünleri 41

Mirasın Şartları 45

Mirasın Engelleri 46

VÂRİSLERİN MERTEBELERİ 52

Ashâb-ı Ferâiz 53

Asabe-i Nesebiyye 54

Asabe-i Sebebiyye (Mevle'l-atâka) 57

Asabe-i mevle'l-atâka 58

Ashâb-ı red 58
Zevi'l-erhâm 59
Mevle'l-muvâlât 60
el-Mukarru leh bi'n-neseb ale'l-gayr 61
el-Mûsâ leh bi-cemîi'l-mâl 63
Beytülmal 64

MUAYYEN FARZLAR 65
Ferâizdeki Hisseler 65
Kesirli Sayılar 65

HACB **66**

KIRK HAL 70

BABA 71

DEDE (CEDD-i SAHİH) 75

KOCA 82

KARI/ZEVCE **84**

KIZ 88

OĞLUN KIZLARI 92

ANNE 100

NİNE 104

ANABİR KARDEŞLER 113

ÖZ KIZKARDEŞLER 119

BABABİR KIZKARDEŞLER 125

AVL 135

RED 139

TASHÎH-İ MESÂİL 148

TEREKENİN HİSSE SAHİPLERİNE TAKSİMİ 155

MÜNÂSAHA 157

ZEVİ'L-ERHÂM 168

Zevi'l-erhâmın Kısımları 173

Zevi'l-erhâmla ilgili bazı kural ve uygulamalar: 174

MUHÂRECE (SULH-TEHÂRÜC) 176

FERÂİZE DAİR BAZI MESELELER 182

İntikal 182

Cenin 183

Mefkûd 187

Veled-i zinanın mirasçılığı 189

Liân konusu çocuk 189

Lakît 190

Evlatlık (tebenni) 190

Süt akraba 192

Hünsâ-i Müşkil 193

Toplu ölümler 195

Rızaî taksim 195

Kadının hissesi az mı? 197

Ferâizde Sık Kullanılan Bazı Kavramlar: 199

قال رسول الله ﷺ:

تَعَلَّمُوا الْفَرائِضَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ

"Ferâizi öğrenin ve onu insanlara öğretin.
Çünkü o, ilmin yarısıdır."

(Dârekutnî, Ferâiz, 1)

KISALTMALAR

(a)	: Anabir.*
(ab)	: Ana-bababir.
a.g.e.	: *Adı geçen eser.*
a.y.	: Aynı yer.
(b)	: Bababir.
(c.c)	: Celle celâluhû.
(r.a)	: Radıyallahu anh/rahmetullahi aleyh.
s.	: Sayfa.
ss.	: Sayfalar arası
(s.a.v)	: Sallallahu aleyhi vesellem.
(ş)	: Şakîk / şakîka.
thk	: Tahkik
ts.	: Tarihsiz.
<	: Küçüktür.
>	: Büyüktür.
ت / تت	: Mâte/ mâtet, öldü.
ج/جت	: Harace / haracet, çıktı (muhârece yapıldı).
ش	: Şakîk/şakîka.
ع	: Asabe.
م	: Mahcub.
ذ	: Zevi'l-erhâm.
*NOT :	TDK'ya göre "ana bir kardeş" ve "baba bir kız kardeş" şeklinde yazılması gereken bazı ifadeleri, ferâiz ilmine özel olarak (bütünlüğe itibarla) "anabir kardeş" ve "bababir kızkardeş" şeklinde yazmayı uygun gördük.

ÖNSÖZ

بسم الله الرحمن الرحيم

Ölümü ve hayatı imtihan olarak yaratan yüce Rabbimiz'e sonsuz hamd, âlimleri peygamberlere mirasçı kılan şanlı Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) salât ve selâm olsun.

Rabbimiz yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm'i bir hidayet rehberi olarak indirmiş, onda bildirilen ahkâmı açıklamak ve uygulamak üzere Hz. Muhammed'i (s.a.v) elçi olarak göndermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de emredilen ve Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından ashabına öğretilen ilimlerden biri de ferâiz ilmidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de emir ve yasaklar genelde mücmel olarak gelmekte, bu hükümlerin beyanı sünnet ile olmaktadır. Örneğin Kur'an'da, "Namazı kılın, zekâtı verin, orucu tutun, hac farzdır" şeklinde gelen emirlerin nasıl uygulanacağı Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır. Namazın vakitleri, rekât sayıları, namazı bozan şeyler, haccın vazifeleri, orucu bozan şeyler, zekâtın nisabı ve miktarı bunların en meşhur örnekleridir.

Miras ile ilgili temel hisseleri ise Cenâb-ı Hakk'ın bizzat açıklamış olması pek manidar olup miras hukukunun önemiyle ve içerisinde kul hakkı barındırmasıyla irtibatlandırılmıştır.

Hz. Peygamber'in ferâiz ilminin önemine dikkat çekmesi, onu "ilmin yarısı" olarak nitelemesi ve onu öğrenme

ve başkalarına öğretmeyi emretmesi her dönemde âlimlerin bu ilme teveccühlerini celbetmiş ve bu ilme özel bir konum atfetmelerine salık vermiştir.

Atalarımız, "İlim hocanın ağzındadır" demişlerdir. Özellikle bazı ilimleri kitaptan öğrenmek pek zor olup, anlaşılması bir hocanın rehberliğini gerekli kılmaktadır. Ferâiz ilmi de bir hocanın rehberliği olmaksızın kitaptaki tablo ve şekillerden elde edilmesi pek kolay olmayan ilimlerdendir. Ayrıca bir miktar kesirli sayıları ve hesap ilmini de bilmeyi gerektirmektedir.

DİB. Dinî Yüksek İhtisas merkezleri müfredatında bir dönem içerisinde ferâiz ilmi de yer almakta ve bu değerli ilim Hz. Peygamber'in (s.a.v) talimatı doğrultusunda kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam etmektedir.

Bu alanda klasik ve yakın dönemlerde birçok kıymetli eserler kaleme alınmış olmakla birlikte ferâiz derslerini kendi tasarladığım plana göre sunmamı kolaylaştıracak, ihtisas programına uygun, mütevazi bir çalışma yapma fikri uzun zamandır kalbimi meşgul etmekteydi. Fakat gerek bazı çalışmalarımın devam etmesi, gerekse ihtisas programının yoğunluğu bu çalışmaya başlamama engel olmaktaydı. Dünyayı ve yurdumuzu baştan başa kuşatan pandemi sürecinde uzaktan eğitime geçilmesi bu çalışmaya başlamamı kaçınılmaz kılmış, farklı kaynaklardan elde ettiğim dağınık vaziyette bulunan bazı bilgileri bir araya getirmeme vesile olmuştur. Bu süreçte gözlemlediğim Kocaeli DYİM III. dönem kursiyer kardeşlerimin heyecanı, bu ilmi öğrenmeye olan iştiyakları ve onlardan aldığım müspet manadaki geri dönüşler beni bu işe yoğunlaşmaya zorlamış ve dönem sonuna kadar çalışmamı tamamlamaya mecbur bırakmıştır.

Kitabımızın başında bu ilmin tanımı, değeri ve literatürü hakkında bilgi verdikten sonra öncelikle mirasın rükünleri, manileri, vârislerin mertebeleri, hacb, avl ve red gibi nazarî bilgilere yer verdik. Sonra "kırk hal"i bol örneklerle açıklamaya çalıştık. Nihayet tashîh-i mesâil, münâsaha, zevi'l-erhâm ve muhârece gibi konuları örnekler vererek ve bu örnekleri açıklayarak anlattık. Bu bilgi ve açıklamaları klasik ve çağdaş eserlerden kaynaklar göstererek desteklemeye çalıştık.

Ferâiz ilmi hata yapmaya çok elverişli bir alan olması münasebetiyle elbette elimizin kaydığı veya aklımızın şaştığı yerler olabilir. Kıymetli okuyuculardan istirhamım vâkıf oldukları hataları düzeltmesi ve bu hataların sonraki nüshalara yansımaması için fakiri bilgilendirmesidir.

Beni bu çalışmaya başlamaya ve onu tamamlamaya muvaffak kılan Cenâb-ı Mevlâ'ya hamdediyorum. Bu vesileyle Halebî'nin (ö. 956/1549) *Mülteka'l-Ebhur* ve Cürcânî'nin (ö. 816/1413) *Şerhu'l-Ferâizi's-Sirâciyye* kitaplarından ferâiz ilmini okuduğum merhum üstadım Şeyh Yahya (Pakiş) hocamı rahmet ve minnetle anıyorum. Ayrıca Haseki Eğitim Merkezi'nde kendilerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarıma ve özellikle ferâiz derslerinden çok istifade ettiğim Yusuf Ciğer hocama teşekkürü bir borç biliyorum.

Dr. Süleyman TAŞ
Eğitim Görevlisi
DİB. Kocaeli Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
19/01/2021
suleymantas@hotmail.com
Tel: 0534 950 11 83

GİRİŞ

Ferâiz İlmine Başlarken

Bir ilmi okumaya başlamadan evvel o ilim hakkında ön bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu ön bilgilere "mebâdi-i aşere" (on başlangıç bilgisi) denilir. Bunlar şunlardır:

Tanımı: Ferâiz ilmi, ölenin geriye bıraktığı malın kimlere ve nasıl taksim edileceğini öğreten ilimdir.

Mevzuu/konusu: Tereke, yani ölen kişinin geriye bıraktığı maldır.

Faidesi/semeresi: Hak sahiplerine hakkını ulaştırmaktır.

Nisbeti: Şer'î ilimlerdendir.

Fazileti: Yüce Allah mirasın hisselerini bizzat Kur'an'da beyan etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) bu ilmi öğrenmeye teşvik etmiş ve onu "ilmin yarısı" olarak nitelemiştir.

Vâdıı: Bu ilmi ortaya koyan ve ahkâmını beyan eden bizzat Allah'tır (c.c). Hz. Peygamber de (s.a.v) açıklamıştır.

İsimleri: Ferâiz, mevârîs, miras hukuku.

Beslendiği kaynaklar: Kur'an, sünnet, icmâ ve sahabe kavli.

Hükmü: Farz-ı kifâye.

Meseleleri: Hisseler, mirasçılar, mirasın şartları, rükünleri, hacb, avl, red, münâsaha, muhârece gibi konular.

FERÂİZ İLMİ

Ferâiz (فرائض) lugatta; "pay, belli hisse, vazife, vecibe/görev" gibi anlamlara gelen "ferîza"(فريضة) kelimesinin çoğuludur.[1]

Terim olarak ise, "ifası nass-ı şer'î ile açıkça beyan edilmiş olan dinî bir vazife" veya "vârisler için takdir edilmiş hisse/sehim"[2] demektir.

O halde ferâiz ilmi, "ölünün terekesine taalluk eden haklardan ve terekenin muayyen sehimler üzere taksiminden bahseden ilimdir" denilebilir.

Bu ilme "ilmü'l-mevârîs" de denilmektedir.

Ferâiz ilmi bilene "farazî, farzî, ferâizî veya fâriz" denilmektedir.[3]

---

1 İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâleddin Muhammed b. Mükerrem el-Ensârî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab,* Beyrut: Dârü'l-Mısriyye, 1414, VII/203; Nesefî, Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî (ö. 537/1142), *Tılbetü't-Talebe,* Bağdat: Matbaatü'l-Âmire, 1311, s. 170; Cürcânî, Seyyid Şerif, *Şerhu'l-Ferâizi's-Sirâciyye,* İstanbul: Fazilet Neşriyat, ts., s. 2; Mevsılî, Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr,* Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1937, V/84.

2 Nesefî, s. 170; Mevsılî, 5/84.

3 Cürcânî, s. 2; Hamza Aktan, "Miras", *DİA,* XXX/143-145.

Ferâiz İlminin Teşekkülü

Hz. Peygamber (s.a.v) ferâiz ilmini öğrenmeyi emredince âyet, hadis, sahabe kavli, kıyas ve icmâ kanalıyla bu ilim teşekkül etmiştir.[4]

Nitekim; çocuklar, ana-baba, karı-koca ve kardeşlerin mirasçılığı Kur'ân-ı Kerîm'le; nine, mu'tik, cenin ve liân konusu çocuğun durumu sünnetle; oğlun çocukları ve kelâle durumu sahabe icmâıyla; zevi'l-erhâmın mirası sahabe kavliyle; iki kızın hissesi, garrâviyye, avliyye ve reddiyye gibi meseleleri ise kıyas ile tespit edilmiştir.[5]

Literatür

Ferâiz konusu klasik fıkıh kaynaklarımızın son bölümünde "Kitâbü'l-Ferâiz" adı altında yer almıştır. Bu, miras hukukunun ölüm sonrasıyla başlıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Mergînânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*'sinde de olduğu gibi bazı kaynaklarda bu konu yer almamaktadır. Bunun sebebi ferâiz ilminin önemine binaen müstakil bir ilim kabul edilmesi ve bu alanda özel eser kaleme alınmasıdır. Nitekim Mergînânî, ferâize dair *Ferâizü'l-Osmânî* (veya *Kitâbü'l-Ferâiz*) adında müstakil bir eser yazmıştır.

Bu alanda kaleme alınmış en temel müstakil eserler *Sirâciyye* ve *Rahbiyye*'dir.

Sirâciyye: Sirâceddin Muhammed es-Secâvendî (ö. 956/1200) tarafından kaleme alınmış olup üzerine onlarca şerh, ihtisar ve manzumeler yazılmıştır. Özellikle Osmanlı

4 Aktan, *a.g.e.*, a.y.

5 Geniş bilgi için bk. Faruk Gündoğan, *İslâm Hukukunda İlkeler ve Hisseler Açısından Mirasın Dayanakları* (bitirme tezi), DİB. Kocaeli Dinî Yüksek İhtisas Merkezi, Kocaeli 2019.

dönemi ulemasının eserleri incelendiğinde onlarca fakihin *Sirâciyye* üzerine şerh yazdığı görülmektedir.[6]

Rahbiyye: Muvaffakuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Hasan (İbnü'l-Mütefennine) er-Rahbî eş-Şâfiî (ö. 577/1182) tarafından yazılmış 180 beyitlik manzum bir eserdir.

Yakın zamanda Ali Himmet Berki (ö. 1976) tarafından yazılan *Miras ve Tatbikatı* adlı kitap, İrfan Yücel tarafından İslâ*m Hukukunda Ferâiz ve İntikal* adı altında sadeleştirilmiştir.

Zamanımızda Prof. Dr. Hamza Aktan, Prof. Dr. Orhan Çeker, Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi hocalarından Yusuf Ciğer, Erzurum Dinî Yüksek İhtisas Merkezi müdürü Doç. Dr. Zeki Koçak, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Rıfat Oral ve meşhur müfessir Muhammed Ali Sâbûnî gibi birçok ilim adamı tarafından bu alanda çalışmalar yapılmıştır.

Ferâiz İlminin Önemi

Ferâiz ilminin faziletine dair Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ وَهُوَ أَوَّلُ شَيْءٍ يُنْسَى وَهُوَ أَوَّلُ شَيْءٍ يُنْتَزَعُ مِنْ أُمَّتِي

"Ferâizi öğrenin ve onu insanlara öğretin. Çünkü o, ilmin yarısıdır. O, ilk unutulan ve ümmetimdem (çekilip) çıkarılacak ilk ilimdir."[7]

---

6 bk. Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullah el-Kostantinî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn,* Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts., II/1249.

7 Dârekutnî, Ferâiz, 1; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Ferâiz, 1; İbn Mâce, Ferâiz, 1; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat,* V/272.

تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ، وَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ، وَتَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوهَا النَّاسَ، فَإِنِّى امْرُؤٌ مَقْبُوضٌ، وَإِنَّ الْعِلْمَ سَيَنْقُصُ حَتَّى يَخْتَلِفَ الِاثْنَانِ فِى الْفَرِيضَةِ، فَلَا يَجِدَانِ مَنْ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا

"Kur'an'ı öğrenin ve onu insanlara öğretin. İlmi öğrenin ve onu insanlara öğretin. Ferâizi de öğrenin ve onu insanlara öğretin; zira ben fâniyim. Şüphesiz (bir zaman gelecek) ilim azalacak ve fitneler çoğalacak, iki kişi miras konusunda ihtilafa düşecek ve aralarında hükmedecek kimse bulamayacaklar."[8]

Bu ve benzeri rivayetler ferâiz ilminin faziletine, onun ilmin yarısı olduğuna, unutulmaya elverişli olduğuna ve öğrenme ve öğretmenin önemine delalet etmektedir.

Ferâiz ilminin "ilmin yarısı" şeklinde nitelenmesi; herkesin başına gelmesi veya hayat ve ölümün iki hakikat oluşu ile açıklanmıştır.[9] Yani kişi için hayatın hukuku olduğu gibi ölümün de hukuku vardır ve her ikisi de kaçınılmazdır.

İslâm Miras Hukukunun Tarihçesi

1. Mekke döneminde miras hukukuna dair bir hüküm yoktu ve Arap örfleri uygulanıyordu. Çocuk ve kadınlar mirastan herhangi bir hisse almıyordu. Çünkü savaşlarda

---

8 Nesâî, Ferâiz, 1; Dârimî, Mukaddime, 24. Ferâiz ilminin faziletine delalet eden diğer benzer rivayetler için bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, Bâbü'l-Ayn, 3; Hâkim, *el-Müstedrek,* Ferâiz, 7948; İbn Mâce, Ferâiz, 2; Beyhakî, *es-Sünen,* Ferâiz, 1; a.mlf., *Şuabü'l-İmân,* III/204; Dârekutnî, V/143; Hâkim, *el-Müstedrek,* IV/369; Tayâlisî, *el-Müsned*, I/318 vd.

9 Kastallânî, Ebü'l-Abbas Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir (ö. 923/1517), *İrşâdü's-Sârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 10 cilt, Mısır: Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323, IX/423.

baskın yapamıyor ve aktif rol oynamıyorlardı. O zamanın örfünde savaş faktörü mirasçı olmada temel kıstas idi.

2. Hicretten sonra "muâhât" denilen Hz. Peygamber'in ensar ve muhacirlerden birer kişiyi kardeş olarak eşleştirme faaliyeti mirasçılık sebebi kabul edildi.[10]

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا وَنَصَرُٓوا اُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۘ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَىْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا

"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velayetleri size ait değildir" âyeti[11] bazı müfessirlerce; "Mekke'deki müminlerin birbirine mirasçı olabilmesinin hicret şartına bağlandığı" şeklinde yorumlandı.[12]

3. Sonrasında;

كُتِبَ عَلَيْكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِنْ تَرَكَ خَيْرًا ۚ اَلْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۚ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ۖ

"Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı" âyetiyle[13] mutlak olarak (miktar belirlenmeksizin) akrabaya vasiyet farz kılındı. Bu âyet başta ana ve baba olmak üzere, kadın erkek

10 *Kur'an Yolu Tefsiri,* DİB, II/712-713; Aktan, *a.g.e.,* a.y.

11 Enfâl 8/72.

12 *Kur'an Yolu Tefsiri,* II/712-713.

13 Bakara 2/180.

ayrımı yapmadan bütün akrabaya vasiyet etmenin gerekli bulunduğunu ifade ederek müminleri, daha sonra gelecek olan miras hükümlerine hazırladı.[14]

4. Akrabaların diğer mümin ve muhacirlerden evla olduğu, ancak dostlara vasiyet edilebileceği buyruldu:

اَلنَّبِیُّ اَوْلٰی بِالْمُؤْمِنِینَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهَاتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰی بِبَعْضٍ فِی كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَالْمُهَاجِرِینَ اِلَّاۤ اَنْ تَفْعَلُوۤا اِلٰۤی اَوْلِیَآئِكُمْ مَعْرُوفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِی الْكِتَابِ مَسْطُورًا

"Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir. Aralarında kan bağı bulunanlar Allah'ın kitabında (mirasçılık bakımından) birbirlerine, diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; dostlarınıza lutufta bulunmanız başkadır. Bu hüküm kitapta kayıt altına alınmıştır."[15]

5. Kadınların da mirasta nasibi olduğu bildirildi:

وِلِلرِّجَالِ نَصِیبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ ۪ وَلِلنِّسَآءِ نَصِیبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ ؕ نَصِیبًا مَفْرُوضًا

"Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine ana babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da -az veya çok- belli bir pay vardır." [16]

6. Miras taksimine katılan fakat hissedar olmayan yetim ve yakınlara göz hakkı verilmesi tavsiye edildi:

---

14 *Kur'an Yolu Tefsiri*, I/273-275.

15 Ahzâb 33/6.

16 Nisâ 4/7.

وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

"(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." [17]

7. Hicretin 3. yılında Uhud Savaşı (625) sonrasında miras âyetleri (Nisâ sûresi 11, 12 ve 176. âyetler) nâzil oldu.[18]

Miras Âyetleri

Sahabenin en zenginlerinden olan Sa'd b. Rebî' Uhud Savaşı'nda şehid düşünce erkek kardeşi onun tüm malına el koyarak Sa'd'ın eşi ve kızlarına bir şey vermemişti. Bunun üzerine eşi Hz. Peygamber'e gelerek, *"Bu iki kızımın babası Uhud'da şehid oldu. Amcaları malın tamamını alarak bunlara bir şey bırakmadı. Bunlar ancak mal ile nikâhlanır"* dedi. Hz. Peygamber, *"Bu konuda Allah hüküm verir"* buyurdu ve bunun üzerine miras âyetleri nâzil oldu. Hz. Peygamber (s.a.v) kızların amcalarına bir elçi göndererek; kızlara mirasın üçte ikisini, annelerine sekizde birini vermesini, geriye kalanın kendisinin olduğunu haber verdi.[19]

Miras âyetleri; Nisâ sûresi 11, 12 ve 176. âyetlerdir. Ferâiz ilmini öğrenmek öncelikle bu âyetlerin bilinmesine ve manasının anlaşılmasına bağlıdır.

---

17 Nisâ 4/8.

18 Miras âyetlerinin indiği zaman dilimi hakkında farklı rivayetler de vardır.

19 Tirmizî, Ebvâbü'l-ferâiz, 3; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Ferâiz, 4.

Nisâ Sûresi 11:

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِى اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ ۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۭ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهٗ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهٗ وَلَدٌ وَوَرِثَهٗٓ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهٗٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوْصِى بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۭ اٰبَاۗؤُكُمْ وَاَبْنَاۗؤُكُمْ ۚ لَا تَدْرُوْنَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ۚ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا

"Allah size, çocuklarınız hakkında erkeğe, iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (İki veya) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana babası ona vâris olmuşlarsa anasının hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa anasının payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir."

Açıklama:

يُوصِيكُم : emrediyor (يأمركم) veya farz kılıyor (يفرض عليكم) manasındadır. Âyetin sonunda gelen (فريضة) kaydı bunun karinesidir. Ayrıca Allah'ın (c.c) tavsiyesi emir niteliğindedir.[20]

---

20 bk. Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî (ö. 311/923), *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbühû* (thk. Abdülcelil Abdüh Şilbî), Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988, II/18; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, II/63; Mahallî-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, I/100; Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, IX/509; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, II/150.

أَوْلَادِكُمْ: Kıza da erkeğe de; hakikiye de mecaziye de şamildir. (Hakiki: gerçek evlat, mecazi: torun demektir.) Üvey evlatlar ve evlatlıklar ise mirasçı olamaz.

مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ: Vârisler arasında kız ve oğul olma durumunda oğlana kızın iki misli hisse verilir. Kızların veya erkeklerin sayısı önemli değildir. Kız tek, oğlan beş tane olsa veya tam tersi olsa bile farketmez. Mecazi evlatlar (oğlun oğlu ve oğlun kızı) hakkında da bu hüküm geçerlidir.

نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ: Ölenin çocukları kızlardan ibaret ise, yani ölen geriye oğul bırakmamış, iki ve daha fazla kız evlat bırakmışsa demektir. Bu sebeple "fevka" lafzının sıla/zâid olduğunu söyleyenler vardır.[21] İkiden fazla kızın 2/3 alması ibarenin delaletinden, iki kızın bu hisseyi alması ise ibarenin mefhumundan anlaşılmaktadır. İki kızın hissesinin 2/3 olduğunda icmâ vardır. Bu konuda İbn Abbas'ın farklı kanaatte olduğu söylense de bunun doğru olmadığı veya onun bu fikirden döndüğü söylenmiştir.[22]

فَلَهَا النِّصْفُ: Kız tek ise mirasın yarısını almaktadır. Buradan işaretle oğlan tek vâris olma durumunda mirasın tamamını alacaktır. Çünkü erkek evladın hissesi kız evladın iki mislidir.

وَرِثَهُ: Vâris olmak iki farklı manada kullanılır; mirasın tamamını almak veya geriye kalanını almak… Bu âyette "tamamını almak" manasındadır. Yani, "ölüden geriye mirasçı olarak sadece ana-babası kalmışsa" demektir. Bu durumda ana 1/3 alıyorsa babaya 2/3 kalır.

إِخْوَةٌ: Miras taksiminde merkezde ölen (mûris) vardır. Kardeşler; ölenin kardeşleridir. Ferâiz ilminde çoğul iki

21 *Tefsîrü'l-Celâleyn*, I/100.

22 bk. Zeccâc, II/20; İsfahânî, *Tefsîrü'r-Râgıb*, III/1123.

ile başlar. Ananın hissesini 1/3'ten 1/6'ya düşürme hususunda kardeşlerin cinsiyeti veya yakınlık kuvveti (ana baba bir kardeş, baba bir veya ana bir kardeş) farketmez. Bir kardeş varsa ana 1/3; iki veya daha fazla kardeş varsa (nasıl ve ne cins kardeş olursa olsun) 1/6 alır.

(Not: Sütkardeş veya sütevlat mirasçı değildir, mirasta başkalarını da etkilemez.)

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ: Aslında tereke üzerindeki tasarruflar hususunda deyn vasiyete öncelendiği halde âyette vasiyetin önce zikredilmesi; vasiyete önem verilmesinin gerekliliğini belirtmek içindir. Zira borçların, o borçları talep eden ve haklarını arayan alacakları vardır.[23]

Bu âyet-i kerimede ana babanın ve evlatların payları belirtilmiştir.

Nisâ Sûresi 12:

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ
وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۗ وَلَهُنَّ
الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ
مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۗ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ
كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهٗٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ ۚ فَاِنْ
كَانُٓوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى
بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۙ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ

23 Beyzâvî, II/63.

"Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, anası, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaktırlar. Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir."

Açıklama:

إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ: Çocuğunun kimden (sizden veya başka kocadan) olduğu farketmediği gibi, çocuğun erkek veya kız olması da hükmü değiştirmez. Ölen kadının çocuğu varsa kocası 1/4, yoksa 1/2 alır.

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ: Ölen adamın birden fazla sayıda karısı varsa karı hakkında gereken hisseyi paylaşacaklardır. Yoksa her biri 1/4 veya 1/8 alacak değillerdir.

كَلَالَةً: كَلَّ ـــِ كَلَّاً kökünden gelmekte olan kelâle lugatta, "zavallı, çaresiz, gariban, bitik, yorgun, boş" gibi manalara gelmektedir.[24] Istılahta ise; ölen mi, kalan mı; kalansa hisse alan mı, mahrum kalan mı olduğu tartışılmakla birlikte genel manada; "geride evlat bırakmayan ölü", ferâiz ilminde ise; "geride baba (ve dede) ve evlat bırakmayan ölü" manasına geldiği anlaşılmaktadır.[25] Kelâle hakkında Hz. Ebû Bekir'in (r.a) şöyle dediği rivayet edilmektedir.

---

24 Ezherî, *Tehzîbü'l-Luga,* IX/330; Cevherî, *es-Sıhâh,* V/1811; Râzî, *Muhtârü's-Sıhâh,* I/272.

25 İbn Kuteybe, *Te'vîlü Muhtelefi'l-Hadîs,* I/69-70; İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VIII/358.

إنّي رأيتُ في الكلالة رأيًا فإن كان صوابًا فمن الله وحده وإن كان خطأ فمنّي ومن الشيطان واللهُ منه بريئٌ؛ إنّ الكلالة ما خلا الوالد والولد.

"Kelâle hakkında benim bir fikrim var. Doğruysa sadece Allah'tan, yanlışsa benden ve şeytandandır. Allah ondan münezzehtir. Kelâle; baba ve çocuğun dışındakilerdir." [26]

أُخْتٌ: Ana bir kardeş murattır. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın (أخت من أمّ) kıraati[27] de buna delildir. (Nisâ sûresi 176. âyette geçen "kızkardeş"ten murat ise şakîka (ana bababir) kızkardeş ve bababir kızkardeştir.)[28] Ana bir kardeş tekse 1/6, birden fazlaysa 1/3'te kişi başı ortaktır. Bu sınıfta kız ve erkek eşit hisseye sahiptir. فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى الثُّلُثِ de bunu ifade etmektedir. Bu hususta icmâ vardır.[29]

غَيْرَ مُضَارٍّ: "Borç veya vasiyet sebebiyle zarar vermeksizin…" demektir. İsm-i fâil veya mef'ûl olarak vasiyet eden veya edilenden yahut alacaklıdan hâldir.[30]

Vasiyetin zararı; sülüsü aşmasıdır. Terekenin 1/3'ünü aşan vasiyet ve vârise vasiyet geçersizdir (İlla diğer vârisler izin verirse müstesna).

Deynin zararı; malı vârise bırakmamak için ölüm hastalığında borç ikrarında bulunmak. Borcu olmadığı halde

26 İbn Kuteybe, I/69-70; Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, IX/371.

27 İbn Ebû Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/888; Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, I/581; II/180.

28 Tefsirden bağımsız olarak sırf meal ile yetinildiğinde iki âyet arasında (Nisâ 12 ve Nisâ 176) çelişki olduğu vehmedileceği dikkatten kaçmamaktadır.

29 Begavî, I/581.

30 Beyzâvî, II/64; *Celâleyn*, I/101.

böyle bir ikrar vârislere zarardır. (Maraz-ı mevtte borç ikrar edilen borç sıhhat borcundan sonraya kalsa da miras taksimine mukaddemdir. Ancak belgeliyse veya vârisler tasdik ediyorsa sıhhat borcu gibidir.)[31]

Nisâ Sûresi 176:

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ
وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا
اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ كَانُوا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Şayet (ölen) kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır. Yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir."

Açıklama:

امْرُؤٌا: Kişi demektir; kız veya erkek…

لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ: Bu ifadeden dolayı bazıları kelâleyi sadece fürûu olmayan olarak kabul etmiştir. Fakat Hz. Ebû Bekir'in görüşü genel kabul görmüştür.[32]

---

31 Mevsılî, II/137.

32 Semerkandî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed (ö. 373/983), *Bahrü'l-Ulûm*, I/362.

وَلَهٗٓ اُخْتٌ: Bu âyetteki kızkardeşten murat ana bababir (şakîka) veya bababir kızkardeştir. Çünkü anabir kızkardeşin hükmü Nisâ 12'de belirtilmişti.[33]

وهو يَرِثُهَآ: Erkek kardeş tek vâris ise kızkardeşinin mirasının tamamına vâris olur; zira asabedir.

وَاِنْ كَانُوٓا اِخْوَةً: Yine ana bababir veya bababir kardeşler birden fazla ve kızlı erkekli iseler erkek ve kızkardeşler ikili-birli pay alırlar.

اَنْ تَضِلُّوا: Herhangi bir takdirde bulunmaksızın mef'ûlün bih olabileceği gibi, لِئَلّا veya كراهةَ takdiriyle mef'ûlün leh olarak da kabul etmişlerdir.[34]

Tereke

Terike, tirke, mevrûs, miras veya muhallefât da denilen tereke,

مَا يتْركهُ الْمَيِّت خَالِيا من تعلّق حقّ الغير "Ölenin, -başkasına ait haklar haricinde- geriye bıraktığı mal" şeklinde tanımlanmıştır.[35]

Mal; "elde etmesi (zaptı) mümkün olan ve meşru zeminde âdeten kendisinden faydalanılan şeydir." (ما يمكن حيازته والانتفاع به على وجه معتاد)[36] Hanefî kaynaklarında mal; "insanın sahip olduğu her türlü nakit para, ticarî eşya ve hayvan vb.

33 Kelâle hakkındaki bu âyet yaz mevsiminde nâzil olduğu için "yaz âyeti", 12. âyet ise "kış âyeti" diye anılır (Begavî, I/581).

34 Beyzâvî, II/112.

35 Kefevî, Ebü'l-Bekâ el-Kırımî (ö. 1094/1683), *Külliyyât*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts., I/299.

36 Abdülkerim Zeydân, *el-Medhal li-Dirâsâti'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2011, ss. 205-206.

şeyler" (كل ما يتملّكه الناس من نقد وعروض وحيوان وغير ذلك)[37] ve "insanın ilgisini çeken ve ihtiyaç zamanı için elde bulundurulan şeyler" (ما يميل إليه الطبع ويمكن ادّخاره لوقت الحاجة)[38] şeklinde de tanımlanmıştır.

Hanefîler bu tanımlar doğrultusunda menfaatleri ve mala tekabül etmeyen hakları terekeden saymazken cumhur, hakları da terekeye dahil kılmıştır.[39]

Hanefî fıkhına göre bazı muhayyerlikler vârise miras kalabilmektedir. Nitekim hıyâr-ı ayb, hıyâr-ı ta'yîn ve hıyâr-ı vasf vârise intikal etmekte ise de bu haklar terekeden sayılmamışlardır. (Hıyâr-ı şart, hıyâr-ı rü'yet, hıyâr-ı kabul ve şüf'a hakkı ise vârise intikal etmemektedir.)[40]

Hanefîler sulh bedeli, kan parası ve diyet bedellerini mal olarak değerlendirmiş ve cumhur gibi terekeye dahil etmiştir.[41] Yani bir kimse hataen öldürülmüş veya kasten öldürülüp bir miktar bedel üzere sulh yapılmışsa yahut ölenin bir türlü diyet alacağı varsa bu bedeller de ölünün vârislerine miras kalır. Verilmiş bir borçtan ötürü elde tutulan rehin de mala taalluk ettiği için terekeye dahildir.[42]

Yine, satılan bir mal, parası verilmediği için müşteriye teslim edilmemiş olup elde tutuluyorsa yine terekeye dahildir. Vârislerin, karşılığını alıncaya kadar bu malı hapsetme hakkı vardır. Çünkü bu hak, mal karşılığı oluşan bir haktır.[43]

---

37 İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Râik*, II/242.

38 İbn Âbidin, IV/501.

39 *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*, XI/206.

40 Mergînânî, III/31-33.

41 *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye*, XI/209.

42 Cürcânî, Seyyid Şerif, *Şerhu Ferâizi's-Sirâciyye*, s. 3.

43 Cürcânî, *a.g.e.*, a.y.